

УДК 336.763.2

І. П. Мізус,
д.е.н., завідувач кафедри менеджменту
Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького
С. М. Лаптев,
к.е.н., доцент, ПВНЗ «Університет економіки і права «КРОК»

НЕОБХІДНІСТЬ РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «ЗАГРОЗА» ТА «РИЗИК» ПРИ ДІАГНОСТИЦІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Досліджено наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених та практиків щодо розуміння понять «ризик» та «загрози». Запропоновано авторське поняття «загрози». Розроблено модель суперечливих зв'язків між елементами системи економічної безпеки акціонерного товариства та загрозами діяльності товариства. Запропоновано модель взаємозв'язку загроз діяльності акціонерного товариства та ризику втрати його фінансових ресурсів.

Ключові слова: ризик, небезпека, загроза, економічна безпека, збиток, прибуток, акціонерне товариство.

Studied scientific works of domestic and foreign scholars and practitioners to understand the concepts of "risk" and "threat". A copyright concept of "threat". A model of conflicting relationships between the elements of economic security company and the threats of the company. The model of relationship threats of the company and risk losing its funding.

Keywords: risk, danger, threat, economic security, loss, profit, joint-stock company.

Вступ. Грунтуючись на діалектиці, як методі пізнання світу, автори стверджують, що народження нового є результатом взаємодії суперечностей, а джерелом життєдіяльності будь-якої системи можуть бути як внутрішні суперечності між елементами системи, так і зовнішні суперечності між системою та її середовищем.

Саме таким елементом системи економічної безпеки будь-якого суб'єкта господарської діяльності, який вступає у суперечливі зв'язки з іншими елементами даної системи є загрози.

У зв'язку з цим автор пропонує розглядати систему економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності, в тому числі й акціонерних товариств, з точки зору впливу на неї різноманітних загроз, які вступаючи у суперечність із іншими елементами системи, забезпечують її функціонування (рис. 1).

При цьому, для вивчення даної системи необхідно дослідити взаємозв'язок між такими економічними категоріями, як «ризик» та «загроза», а також з'ясувати їх вплив на систему економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності.

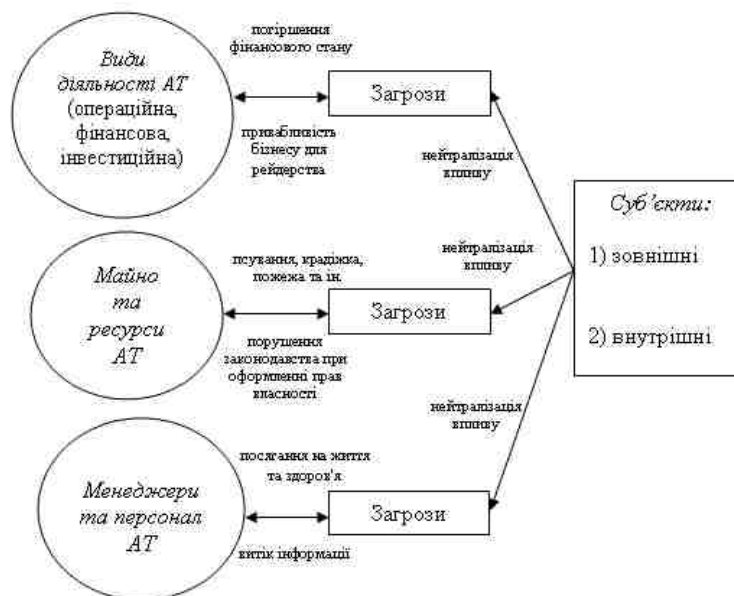

Рис. 1. Модель суперечливих зв'язків між елементами системи економічної безпеки акціонерного товариства та загрозами діяльності товариства
Складено особисто автором [2]

Дослідженням ризиків та загроз діяльності різноманітних суб'єктів господарювання у різний час займалися видатні зарубіжні та вітчизняні науковці. Серед яких доцільно назвати: Ожогова С. [1], Донець Л. [2], Ліпкана В. [3], Олейнікова С. [4], Вітлінського В. [5], Бандурка О. [7], Дубецьку С. [8], Зеркалова Д. [9], Кірієнка А. [10], Ярочкіна В.І. [11] та інших. Проте питання розмежування зазначених понять вивчено недостатньо глибоко.

Постановка завдання. Мета дослідження полягала у наданні пропозицій щодо розмежування понять «ризик» та «загроза» при діагностиці економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності.

Основними завданнями були дослідити наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених і практиків щодо розуміння понять «ризик» та «загрози»; запропонувати авторське поняття «загрози», розробити модель суперечливих зв'язків між елементами системи економічної безпеки акціонерного товариства та

загрозами діяльності товариства, запропонувати модель взаємозв'язку загроз діяльності акціонерного товариства та ризику втрати його фінансових ресурсів.

Результати. Досліджуючи питання впливу загроз на економічну безпеку акціонерного товариства автор встановив взаємозалежність між поняттями «ризик» та «загроза».

Питанням ризику в діяльності підприємств присвячена велика кількість наукових праць зарубіжних та вітчизняних вчених. Так, у словнику Вебстера «ризик» визначається як «небезпека, можливість збитку чи втрат». У словнику Ожогова С.І. «ризик» визначається як «можливість небезпеки» чи як «дія наудачу в надії на щасливий результат» [1]. Кірейцев Г.Г. під ризиком розуміє «імовірність виникнення збитків чи недоотримання доходів порівняно з прогнозованим варіантом».

На думку Донець Л., категорію «ризик» можна визначити як небезпеку втрат ресурсів чи недоодержання доходів порівняно з варіантом, розрахованим на раціональне використання ресурсів [2, С. 7]. Ліпкан В. визначає ризик, як «можливу небезпеку невдачі дій, що вживаються, або самі дії пов'язані із такою небезпекою» [3, С. 90]. Олейніков Є. під ризиком розуміє «можливість виникнення несприятливих або небажаних наслідків діяльності самого суб'єкта» [4, С. 10].

Автор погоджується із Вітлінським В.В., який наголошує, що під поняттям *економічний ризик* слід розуміти об'єктивно-суб'єктивну категорію, яка пов'язана зі стохастичністю у функціонуванні будь-якої економічної системи і відображає міру або ступінь досягнення сподіваного результату (або невдачі, або відхилення від цілей).

У ряді досліджених автором праць пропонуються наступні види ризику [5]:

- в залежності від масштабів та розмірів - глобальний та локальний;
- в залежності від аспектів - психологічний, соціальний, економічний, юридичний, політичний, інформаційний, медико-біологічний, комбінований (соціально-економічний);

- в залежності від міри об'єктивності та суб'єктивності рішень – з об'єктивною ймовірністю, з суб'єктивною ймовірністю, з об'єктивно-суб'єктивною ймовірністю;

- в залежності від ступеня ризиконасиченості рішень – мінімальний, середній, оптимальний, максимальний або допустимий, критичний, катастрофічний;

- в залежності від типів ризику – раціональний (обґрунтований), нерациональний (необґрунтований), авантюричний (азартний);

- в залежності від часу прийняття ризикованих рішень – випереджаючий, сучасний, застарілий;

- в залежності від чисельності осіб, що приймають рішення – індивідуальний, груповий;

- в залежності від ситуації – стохастичний (за умов невизначеності), конкуруючий (за умов конфлікту).

Окремі науковці схильні ототожнювати поняття «ризик» та «загроза». Різниця поміж економічною небезпекою та загрозою визначається зміною можливості втрати, перетворенням потенційної можливості у реальну дійсність. На думку Олейнікова Є., загрозу слід розуміти як «найбільш конкретну і безпосередню форму небезпеки або сукупність умов і факторів, що створюють небезпеку інтересам різних суб'єктів» [4, С. 10].

Бандурка О., Духов В., Петрова К. та Черв'яков І. [6, С. 10] розглядають економічну загрозу як потенційну можливість завдання шкоди суб'єктам господарюючої діяльності з боку окремих чинників внутрішнього та зовнішнього середовища, тобто поява загрози визначає потенційну можливість економічних втрат для підприємства. Реакція останнього на появу загрози повинна проявлятися у формуванні передумов для відбиття можливої небезпеки.

Під загрозою безпеки підприємству, на думку Дубецької С. [7, С. 157], слід розуміти потенційну чи реальну подію, процес чи явище, яке здатне порушити його стійкість та розвиток чи призвести до припинення його діяльності. Зеркалов Д. під поняттям «загрози економічній безпеці підприємства» розуміє дію дестабілізуючих природних і/або суб'єктивних факторів, пов'язаних з недобросовісною конкуренцією та порушенням законів і норм, що може спричинити потенційні або реальні втрати для організації [8, С.272].

Автор не погоджується із думками вищенаведених науковців та практиків щодо трактування поняття «загроза» та вважає за необхідне розмежувати такі поняття як «ризик» і «загроза».

Поняття «загроза», на думку авторів, являє собою певну подію, що впливає на діяльність суб'єктів господарювання, в тому числі й акціонерних товариств, тоді як «ризик» виступає результатом впливу загроз на господарську діяльність суб'єктів господарювання (рис. 2).

Рис. 2. Модель взаємозв'язку загроз діяльності акціонерного товариства та ризику втрати його фінансових ресурсів

Складено особисто автором

Аналіз загроз, які розглядають зарубіжні та вітчизняні автори, показує, що основні з них носять, переважно, внутрішньодержавний характер і зосереджені у політичній, економічній, соціальній, екологічній, інформаційній і духовній сферах розвитку певної країни чи підприємства. Різноманіття загроз діяльності підприємства зумовлює необхідність їх теоретичного узагальнення та систематизації за рядом ознак, що дасть змогу швидкої ідентифікації, моніторингу та оцінки ступеня загрози, а також визначення системи заходів щодо їх нейтралізації.

У вітчизняній та зарубіжній літературі перелік загроз діяльності підприємства характеризується достатнім рівнем визначення. Простежується навіть певне змагання щодо його кількісного набору. Так, Кирієнко А.В. [9, с.25] пропонує використання п'яти ознак для визначення 11 загроз діяльності підприємства. Ярошкін В.І. [10, с.17] сім критеріїв для ідентифікації вісімнадцяти загроз безпеці підприємства. Таку ж кількість ознак класифікації пропонує Дубецька С.П. [7, с.157-158] для визначення двадцять вісім різноманітних видів загроз безпеці підприємства.

У більшості випадків автори наводять наступні види загроз економічній безпеці суб'єктів господарювання, в тому числі й акціонерних товариств, проте, вони, на жаль не враховують специфіку їх функціонування [6, 8].

Так, *залежно від можливості прогнозування* загроз, варто виділити ті, які можна передбачати або передбачувати, і непередбачувати. До перших належать ті, які, як правило, виникають у певних умовах, відомі з досвіду господарської діяльності, вчасно виявлені і узагальнені економічною наукою.

Загрози економічній безпеці *залежно від джерела* виникнення поділяють на об'єктивні і суб'єктивні. Об'єктивні загрози виникають без участі і супроти волі суб'єкта господарювання або його службовців, незалежні від ухвалених рішень, дій менеджера. Це стан фінансової кон'юнктури, наукові відкриття, форс-мажорні обставини, тощо. Їх необхідно розпізнавати і обов'язково враховувати при прийнятті управлінських рішень. Суб'єктивні загрози породжені навмисними або ненавмисними діями людей, різних органів і організацій, у тому числі державних і міжнародних підприємств конкурентів. Тому і запобігання їм багато у чому пов'язане із впливом на суб'єктів економічних відносин.

Залежно від можливості запобігання, виділяють фактори форс-мажорні і не форс-мажорні. Перші відрізняються непереборністю впливу (війни, катастрофи, надзвичайні події, які змушують приймати рішення і діяти всупереч наміру). Другі можуть бути відвернені своєчасними і правильними діями [10].

За ймовірністю настання всі деструктивні фактори (поява зони ризику, виклик, небезпека, загроза) можна розділити на явні, тобто реально існуючі, видимі; і латентні, тобто сховані, ретельно замасковані, виявляти які важко. Вони можуть виникати раптово. Тому їх нівелювання потребуватиме вживання термінових заходів, додаткових зусиль і коштів [8].

Загрози можуть класифікуватися і *згідно об'єкту зазіхання*: загрози персоналу, майну, техніці, інформації, технологіям, діловому реноме, тощо.

За природою їх виникнення можна виділити: політичні, економічні, техногенні, правові, кримінальні, екологічні, конкурентні, контрагентські і ін.

Залежно від величини втрат або збитку, до якого може привести дія деструктивного фактору, небезпеки і загрози можна підрозділити на: чималі труднощі,

значні і катастрофічні, за ступенем ймовірності виникнення - неймовірні, малоймовірні, імовірні, досить імовірні, цілком імовірні.

За ознакою їх віддаленості за часом: безпосередня, близька (до 1 року), далека (понад 1 рік); і за просторовою ознакою виникнення: на території суб'єкта господарювання; на прилеглий до нього території; на території регіону, країни; на закордонній території [7].

Найбільшого поширення у науці одержала класифікація загроз **залежно від сфери їх виникнення**. За цією ознакою розрізняють внутрішні і зовнішні небезпеки. Зовнішні небезпеки і загрози виникають за межами суб'єкта господарювання. Вони не пов'язані із його діяльністю. Як правило, це така зміна навколишнього середовища, що може завдати підприємству, установі чи організації збитків. Внутрішні фактори пов'язані з діяльністю суб'єкта, його персоналу. Найбільш значними з них є: якість планування і ухвалення рішення, дотримання технологій, техніки ведення операційної діяльності, організація праці і робота з персоналом, фінансова політика, дисципліна і багато інших.

Як внутрішніх, так і зовнішніх факторів ризику величезна кількість. Це обумовлено насамперед тим розмаїттям зв'язків і відносин, у які обов'язково вступає суб'єкт господарювання. Вони виникають у конкретних політичних, соціально-економічних, природно-кліматичних і інших умовах, які склалися як у масштабах всієї країни, так і на рівні певного окремого регіону. Саме конкретна ситуація у тому або іншому населеному пункті, місцевості, де провадить свою діяльність суб'єкт господарювання, може вплинути на результати його діяльності [6].

До факторів, що впливають на результати усіх видів діяльності, можуть бути віднесені: стан ринків, на яких оперує даний суб'єкт, наявність необхідних для функціонування ресурсів, розвиток комунікацій, особливості конкурентного середовища, наявність вільних трудових ресурсів, рівень їхньої професійної підготовленості, міра соціальної і політичної напруженості, рівень життя населення, його платоспроможність, криміналізація господарської діяльності (корупційність чиновників, рекет, економічна злочинність) і багато інших. Всі зовнішні фактори, що впливають на економічну безпеку суб'єктів господарювання, можна згрупувати, виділивши: політичні, соціально-економічні, екологічні, науково-технічні і технологічні, юридичні, природно-кліматичні, демографічні, криміналістичні та інші [8].

Вважаємо, що наведені класифікації загроз економічній безпеці акціонерних товариств, на жаль, недосконалі та потребують доопрацювання із врахуванням саме тих загроз, що **пов'язані з окремими функціональними складовими системи економічної безпеки** [11]. Так, наприклад автори пропонують розглядати загрози, пов'язані з фінансовою діяльністю (фінансова складова), корпоративним управлінням (корпоративна складова), правовим забезпеченням економічної безпеки (правова складова), майновими питаннями (майнова складова), управлінням персоналом (кадрова складова), технологічним циклом виробничої діяльності (технологічна складова), інформаційним забезпеченням економічної безпеки (інформаційна складова) та екологічною безпекою (екологічна складова). Така класифікація загроз дозволить більш глибоко підійти до діагностики стану системи економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Висновки. За результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки.

1. В роботі досліджено наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених та практиків щодо розуміння понять «ризик» та «загрози», а також класифікації загроз різних суб'єктів господарської діяльності.

2. Розроблено модель суперечливих зв'язків між елементами системи економічної безпеки акціонерного товариства та загрозами діяльності товариства.

3. На основі проведеного дослідження наукових праць щодо трактування понять «ризик» та «загрози», авторами було запропоновано розмежовувати ці поняття. Так, поняття «загрози», на думку авторів, являє собою певну подію, що впливає на діяльність суб'єктів господарювання, тоді як «ризик» виступає результатом впливу загроз на господарську діяльність суб'єктів господарювання.

3. На основі такого розмежування авторами було запропоновано модель взаємозв'язку загроз діяльності акціонерного товариства та ризику втрати його фінансових ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Ожегов, С.И. Словарь русского языка / Под ред. Н.Ю. Шведовой. - М.: Рус. яз., 1986.-321 с.
2. Донець, Л.І. Економічні ризики та методи їх вимірювання: Навчальний посібник.- К.: ЦУЛ, 2006. – 312 с.
3. Ліпкан, В.А. Безпекознавство: Навч. посібник - К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003.-208 с.
4. Основы экономической безопасности. (Государство, регион, предприятие, личность./ Под редакцией Е.А. Олейников. – М.:ЗАО "Бизнес-школа "Интел-Синтез", 1997. – 288 с.
5. Вітлінський, В.В., Наконечний С.І. Ризик у менеджменті / В.В. Вітлінський, С.І. Наконечний [Текст] - К.: ТОВ «Борисфен-М», 1996. – 326 с.
6. Бандурка, О.М., Духов В.Є., Петрова К.Я., Червяков І.М. Основы економічної безпеки: Підручник. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. - 236 с.
7. Дубецька, С.П. Економічна безпека підприємств України // Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України: Збірник матеріалів науково-практичної конференції, Київ, 16-17 травня 2001р. / Редкол: І.І. Тимошенко (голова) та ін. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003. – С.146-171.
8. Зеркалов, Д.В. Безпека комерційної діяльності. У двох книгах. Книга друга: Захист. Довідник.- К.: Основа, 2006. – 800 с.
9. Кириєнко, А.В. Механізм досягнення і підтримки економічної безпеки підприємства. Дис. канд. екон. наук: 08.06.01. – К., 2000. – 186 с.
10. Ярочкин, В.И. Система безопасности фирмы. – М. : Изд-во "Ось-89". – 2003. – 352 с.
11. Шульга, І.П. Економічна безпека емісійної діяльності акціонерних товариств: Монографія [Текст] / І.П. Шульга. - Черкаси: вид-во «МАКЛАУТ», 2010. - 425 с.

Стаття надійшла до редакції 11.12.2011 р.

ТОВ "ДКС Центр"